

KAROL SORBY

Ústav orientalistiky, Slovenská akadémia vied, Bratislava, Slovenská republika

Národnooslobodzovacie hnutia na Blízkom východe po druhej svetovej vojne a ČSR

National liberation movements in the Middle East following World War II and the CSR

The 1947 partition plan for Palestine was certainly not a peaceful resolution to the contest for Palestine. Both Jewish and Arab armies lined up volunteers and equipped themselves as well as they could. Both sides committed terrorist acts against innocent civilians. The British folded their arms and ignored the escalating violence, as they were preparing to withdraw totally from Palestine. In this situation the Israeli army was in dire need of arms and Moscow which did not want to be directly involved in the conflict. Communist Czechoslovakia which belonged to the Soviet sphere of influence followed the instructions and supplied Israel with weapons despite UN sanctions. In the 1948 Arab-Israeli war Czechoslovakia had considerably contributed to the Israeli victory. After Israel turned to the West the USSR became the main supporter of the Arab national-liberation movement. After the 1952 military coup the Egyptian army turned out to be the real ruler of Egypt. Since armistice of 1949, the Egyptian-Israeli border had been the site of frequent hostilities. Israeli forces carried out their missions easily and emphasized their military superiority which made the Egyptians aware of the pressing need to replace the outmoded equipment left to them by the British. However, when the Egyptian president approached the West for arms, he was rebuffed. He therefore turned to the USSR that acted in a similar way as before. In September 1955 Egypt concluded an agreement with Czechoslovakia to purchase \$ 200 million worth of advanced Soviet military equipment in exchange for Egyptian cotton. The so-called Czech arms deal was really a Soviet-Egyptian one and caused considerable annoyance mainly in Washington and London.

Key words: Culmination of Arab-Jewish tension in Palestine after WWII, US-British differences in assessment of the situation, the British are quitting their Palestine mandate, the 1947 UN partition plan for Palestine, war is offing in Palestine, the creation of Israel, the first Arab-Israeli war and its results, Czechoslovakia is provides the Jews with weapons, Israeli-Egyptian armed skirmishes, Egypt in need of modern weapons, Czechoslovakia comes to help

Úvod

Plán OSN na rozdelenie Palestíny určite nebol rozhodnutím na mierové urovanie situácie. Tak židia, ako aj Arabi regrutovali dobrovoľníkov a pripravovali sa na zrážku ako najlepšie

vedeli. Obidve strany páchali násilie na nevinných civilistoch. Briti stiahli svoje jednotky a narastajúce násilie prehliadali, keďže sa pripravovali na definitívny odchod z Palestíny. Za tejto situácie židovská armáda nutne potrebovala zbrane a Moskva nechcela byť priamo zatiahnutá do konfliktu. Komunistické Československo, ktoré bolo súčasťou sovietskej sféry vplyvu, plnilo inštrukcie a dodávalo Izraelu zbrane napriek sankciám OSN. V arabsko-izraelskej vojne 1948 Československo výrazne prispelo k izraelskému víťazstvu. Keď sa Izrael pridal k Západu, ZSSR sa stal hlavným podporovateľom arabského národnooslobodzovacieho hnutia. Po vojenskom prevrate v roku 1952 sa armáda stala skutočným vládcom Egypta. Od prírmeria v roku 1949 boli izraelsko-egyptské hranice miestom opakujúcich sa ozbrojených zrážok. Izraelské jednotky bez ťažkostí uskutočňovali výpady a potvrdzovali svoju vojenskú prevahu, čo Egyptanov nútilo hľadať možnosti na modernizáciu zastaranej výzbroje, ktorú im zanechali Briti. Keď sa egyptský prezident obrátil na západné štáty so žiadosťou o nákup zbraní, žiadosť bola zamietnutá. Následne sa obrátil na ZSSR, ktorý sa zachoval podobne ako v predošlom prípade. V septembri 1955 Egypt uzavrel zmluvu s Československom o nákupe modernej sovietskej výzbroje za 200 miliónov USD. Dodávka zbraní z ČSR však bola sovietska akcia a vyvolala značnú neľúbosť najmä vo Washingtone a Londýne.

1. Postoj ČSR k snahám o vytvorenie židovského štátu v Palestíne

Napätie v Palestíne, ktoré sa stupňovalo počas celého obdobia britskej mandátnej správy (1922 – 1948), vyvrcholilo po druhej svetovej vojne. Zásady britskej politiky voči Palestíne, vyložené v máji 1939 v Churchillovej *Bielej knihe* (White Paper), neuspokojili ani Arabov, ani sionistov. Palestínski Arabi neboli ochotní pripustiť žiadne ďalšie prisťahovalectvo a predaj pôdy do židovských rúk a na druhej strane sionisti považovali kvóty stanovené na židovské prisťahovalectvo do Palestíny za nedostatočné (Mahler a Mahler 2010, s. 91 – 92; Khater 2004, s. 233 – 241). V súvislosti s britskými parlamentnými voľbami roku 1945 sionisti vkladali značné nádeje do *labouristov*, ktorí svojho času odmietli *Bielu knihu*. Po volebnom víťazstve však *labouristi* zmenili svoje postoje, pretože ani vláda Clementa Attleeho nemohla prehliadať imperiálne záujmy Veľkej Británie (Monroe 1963, s. 164; Lenczowski 1957, s. 332).

Situácia sa ďalej vyostřila, keď do palestínskej otázky začali zasahovať Spojené štáty americké. Pod dojmom tragédie európskych židov počas druhej svetovej vojny vplyvné židovské kruhy v USA vyvíjali značný nátlak na Biely dom v záujme podpory sionistických ambícií v Palestíne. Prezident Franklin D. Roosevelt, berúci do úvahy tak záujmy amerických ropných monopolov, ako aj širšie strategické záujmy USA na Blízkom a Strednom východe, dokázal vďaka svojej autorite tomuto tlaku vzdorovať (Al-*ʿAqqād* 1983, s. 335). Jeho nástupca, Harry Truman, mal oveľa slabšiu pozíciu, a tak často musel rešpektovať požiadavky vplyvnej domácej „židovskej loby“, aj proti záujmom vlastného *Štátneho departmentu*.

Postoje Veľkej Británie a USA k riešeniu palestínskej otázky sa teda v povojnovom období značne rozchádzali. Koncom augusta 1945 poslal prezident Harry Truman ministerskému predsedovi Clementovi Attleemu list, v ktorom požadoval okamžité povolenie vstupu do Palestíny pre stotisíc židov. Britská vláda túto požiadavku síce odmietla, ale vzhľadom na svoju ekono-

mickú závislosť od USA bola nútená pristúpiť na vytvorenie britsko-amerického výboru, ktorý mal preskúmať palestínsku otázku v celej šírke vrátane židovskej otázky v Európe a židovského prisťahovalectva z neeurópskych krajín (Kirk 1954, s. 198).

V rokoch druhej svetovej vojny došlo vo svetovom sionistickom hnutí k významnej zmene. Umiernené probritské krídlo, ktoré viedol Dr. Chaim Weizmann, strácalo vplyv a dopredu sa dralo militantné krídlo vedené Davidom Ben-Gurionom orientované na USA (Muzikár 1983, s. 158). Ben-Gurionovo krídlo prostredníctvom *Židovskej agentúry* (Jewish Agency) fakticky riadilo činnosť sionistických teroristických organizácií, ktoré sa vraždami a sabotážami snažili presadiť vytvorenie židovského štátu a otvoriť brány voľnému prisťahovalectvu židov do Palestíny. Vedúci predstavitelia *Židovskej agentúry* sa, samozrejme, navonok dištancovali od ilegálnych akcií teroristických skupín a vyjadrovali poľutovanie nad tým, že tomu nemôžu zabrániť (*Dějiny diplomacie* 1982, s. 186).

Britsko-americký výbor, vytvorený v novembri 1945, pracoval pod tlakom rozličných skupín a inštitúcií. Biely dom presadzoval prisionistický postoj, kým britská vláda a *Štátny department* USA žiadali zaujať proarabský postoj. Loy Henderson, riaditeľ blízkovýchodného odboru v *Štátnom departemente*, dal členom komisie najavo, že „je jeden faktor, ktorému musia čeliť tak USA, ako aj Veľká Británia. Týmto faktorom je Sovietsky zväz a bude rozumné mať to pri riešení palestínskej otázky na pamäti“ (Crum 1947, s. 16). Sionisti však zaktivizovali všetkých svojich prívržencov s cieľom ovplyvniť členov komisie na presadenie vlastných predstáv. Záverečná správa komisie z 20. apríla 1946, zhrnutá do desiatich odporúčaní, bola charakterizovaná ako pokus vyhovieť každému. Pre svoju protirečivosť ju, samozrejme, odmietli tak Arabi, ako aj sionisti, pretože požadovala pokračovanie britského mandátu, potlačenie terorizmu a ilegálneho prisťahovalectva, odstránenie obmedzení pri nákupe pôdy židmi a jednorazové prijatie stotisíc európskych židov, odmietala však projekt samostatného židovského štátu (Hurewitz II. 1956, s. 264 – 266).

Prezident Harry Truman v snahe získať podporu židovských voličov poslal britskej vláde list, v ktorom vítal všetky odporúčania komisie zvyhodňujúce sionistov ako „neodkladné ciele“, kým ostatné odporúčania odmietol s odôvodnením, že ide o „otázky dlhodobého politického plánovania“ a otázky medzinárodného práva, ktoré si vyžadujú starostlivé štúdium (Kirk 1954, s. 215 – 216). Trumanov list vraj veľmi rozhneval britského ministra zahraničných vecí Ernesta Bevena, ktorý obratom poslal do Washingtonu ostrý protest (Williams 1952, s. 260). Aj reakcia premiéra Attleeho v Dolnej snemovni 1. mája 1946 bola hodnotená ako „mimoriadne ostrá“, lebo odsúdila prezidentov selektívny prístup k odporúčaniam komisie. Okrem toho sa Clement Attlee zaujímal o to, do akej miery by USA participovali na dodatočných vojenských a finančných výdavkoch pri realizácii týchto opatrení. Vyhlásil, že jeho vláda nemôže povoliť vstup takej veľkej mase prisťahovalcov (požadovaných stotisíc), ak „nezákonné armády“ v Palestíne nebudú rozpustené a neodovzdajú zbrane, rovnako Arabi i židia. Zdôraznil, že *Židovská agentúra* musí zohrať „pozitívnu úlohu“ pri potláčaní teroristických akcií proti britským životom a zariadeniam (Louis 1998, s. 418; Kirk 1954, s. 215 – 216).

Britská vláda teda odmietla Trumanovu požiadavku, na čo sionistické ozbrojené organizácie *Hagana* (Obranná armáda), *Irgun Zvai Leumi* (Národná vojenská organizácia, nazývaná tiež IZL alebo Ecel) a *Sternov gang* (LEHI – Lohamei Herut Israel – Bojovníci za slobodu Izraela)

odpovedali teroristickými akciami v lete 1946 proti britským okupačným jednotkám v Palestíne (Terner 1991, s. 75; Muzikár 1983, s. 167). Britské velenie dostalo voľnú ruku na tvrdé represálie sprevádzané rozsiahlym zatýkaním vodcov sionistických organizácií a zosilnením ochrany pobrežia proti ilegálnemu prisťahovalectvu. Udalosti, ktoré bezprostredne nasledovali po uverejnení správy britsko-americkej komisie, presvedčili britskú vládu, že politika USA nemá za cieľ pomôcť Britom udržať si vplyv na Blízkom východe, ale naopak, sťažiť im situáciu a využiť na tento účel židov v Palestíne a sionistov na celom svete (Kimche 1953, s. 60).

Tvrdý postoj britskej vlády vychádzal zo širšieho hodnotenia medzinárodnej situácie a z predpokladu, že prezident Harry Truman nebude môcť konať proti zámerom *Štátneho departmentu* a Pentagonu. V tom období bolo totiž možné zaznamenať zvýšenú hospodársku i vojenskú aktivitu Američanov v arabskom svete, či už išlo o záujmy ropných monopolov alebo o výstavbu vojensko-strategických objektov. Na druhej strane tu bol tlak britských vojenských kruhov na zblíženie s arabskými štátmi a na nastúpenie protisionistického kurzu. Kalkulácie britskej vlády však nevyšli: 4. októbra 1946 sa Harry Truman znovu vehementne postavil za sionistické požiadavky a dokonca podporil plán na rozdelenie Palestíny vypracovaný *Židovskou agentúrou* (Kirk 1954, s. 229).

Podobne ako odporúčania britsko-americkej komisie nemohli viesť k normalizácii situácie v Palestíne, s neúspechom, resp. všeobecným odmietnutím sa stretol aj *Plán Morrisona a Gradyho* z júla 1946 na zriadenie autonómnych provincií v Palestíne v rámci jednotného štátu, pričom poručenie Veľkej Británie malo trvať ďalších päť rokov (Polk – Stamler – Asfour 1957, s. 114). V auguste sa v Paríži zišiel výkonný výbor *Židovskej agentúry*, ktorý odmietol Morrisonov plán a sám vypracoval plán na zriadenie „životaschopného židovského štátu v primeranej časti Palestíny“ (Sacher 1952, s. 189). Na konferencii zvolanej Britmi 10. septembra 1946 o riešení problému sa zúčastnili iba delegáti arabských štátov, ktorí navrhli unitárny štát riadený zástupcami všetkých spoločentiev zvolených v závislosti od ich počtu, pričom počet židovských zástupcov v zákonodarných orgánoch nemal v žiadnom prípade prevýšiť tretinu. Občianstvo malo byť obmedzené na predvojnových obyvateľov Palestíny a ďalšie prisťahovalectvo židov malo byť zastavené (Bernadotte 1951, s. 25 – 26).

Začiatkom roku 1947 musela britská *labouristická* vláda doma čeliť kombinovanému tlaku povojnovej hospodárskej depresie a ťažkej energetickej krízy umocnenej najtuhšou zimou za posledných 66 rokov (Kirk 1954, s. 235). Nebolo dost' prostriedkov na udržiavanie okupačných armád v rozličných častiach sveta, preto musel ministerský predseda Clement Attlee urobiť viacero významných rozhodnutí, napr. o poskytnutí nezávislosti Indii, o ukončení britského mandátu v Palestíne a zastavení hospodárskej a vojenskej pomoci Grécku. Tieto rozhodnutia znamenali priznanie vlastnej porážky zoči-voči národnooslobodzovaciemu hnutiu a boli akýmsi oficiálnym ústupom Veľkej Británie z pozície vedúcej mocnosti kapitalistického sveta a začiatkom rozkladu britskej koloniálnej ríše (Pappe 2006, s. 121).

Vedúci britskej delegácie pri OSN, sir Alexander Cadogan, požiadal 2. apríla 1947 generálneho tajomníka OSN o zvolanie mimoriadneho zasadnutia Valného zhromaždenia (*Dějiny diplomacie* 1982, s. 188). Ešte v tom istom mesiaci začalo Valné zhromaždenie sériu zložitých rokovaní o budúcnosti Palestíny a prvým konkrétnym krokom bolo vytvorenie zvláštneho výboru pre Palestínu, tzv. UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine). Výbor mal

podat' Valnému zhromaždeniu správu s odporúčaním na riešenie palestínskeho problému najneskôr do 1. septembra 1947. UNSCOP vytvorený 26. mája 1947 bol zložený s prihliadnutím na teritoriálne zastúpenie z reprezentantov 11 štátov, ktoré neboli členmi Rady bezpečnosti OSN: Austrália, Kanada, ČSR, Guatemala, Holandsko, Peru, Švédsko, Uruguaj, nerozdelená India, Irán a Juhoslávia (Muzikář 1983, s. 170).

Britská vláda rátała s tým, že nejednotnosť v radoch členov UNSCOP posilní jej pozíciu a umožní ďalšie manévrovanie, ale ZSSR a jeho spojenci presadzovali likvidáciu britského mandátu, stiahnutie britských vojsk a ukončenie cudzieho zasahovania do záležitostí Palestíny. Členovia UNSCOP navštívili v lete 1947 Palestínu, aby prešetrili situáciu a vypočuli si názory zainteresovaných strán. *Najvyšší arabský výbor* v Palestíne činnosť UNSCOP bojkotoval s odôvodnením, že „je pevnou a neotrasiteľnou vôľou Arabov neuvažovať o žiadnom riešení, ktoré by znamenalo stratu zvrchovanosti nad ktoroukoľvek časťou ich krajiny alebo obmedzenie zvrchovanosti akoukoľvek formou“ (Sykes 1965, s. 378). Arabské štáty trvali na poskytnutí práva na sebaurčenie palestínskym Arabom a na uznaní nezávislého palestínskeho štátu. Odmietali spájať otázku židov bez domova s palestínskou otázkou, lebo tento problém mali riešiť medzinárodné organizácie pre utečencov. Všetky pokusy o zblíženie stanovísk stroskotali na požiadavke *Židovskej agentúry*, že nejde iba o záujmy tých židov, ktorí sú už v Palestíne, ale predovšetkým o práva a záujmy židov mimo Palestíny, ktorí sa chcú do krajiny prisťahovať (Léonard 1949, s. 625).

O pláne na rozdelenie Palestíny, ktorý predložila *komisia ad hoc*, Valné zhromaždenie rokovalo od 26. do 29. novembra 1947. Hneď v prvý deň rokovania vedúci sovietskej delegácie Andrej Gromyko – v súlade s chybnou predstavou vtedajšej sovietskej zahraničnej politiky, že židovský štát bude predmostím socializmu na Blízkom východe – vyhlásil: „Skúsenosti získané zo štúdia palestínskej otázky vrátane skúseností zvláštneho výboru OSN, UNSCOP ukázali, že židia a Arabi v Palestíne nechcú a nemôžu žiť spoločne. Logický záver je taký, že ak nemôžu žiť spoločne vnútri hraníc jedného štátu, niet inej alternatívy než namiesto jedného vytvoriť dva štáty, arabský a židovský“ (Laqueur 1959, s. 146). Keďže niekoľko dní pred hlasovaním sa ukazovalo, že plán na rozdelenie nezíska potrebnú dvojtretinovú väčšinu, sionisti a USA vyvinuli potrebný nátlak na päť štátov (Filipíny, Kostarika, Libéria, Haiti a Paraguay), ktoré hodľali hlasovať proti rozdeleniu (Lilienthal 1989, s. 51 – 55; Fisher – Ochsenwald 1997, s. 677). Po rozporuplnej diskusii Valné zhromaždenie OSN 29. novembra 1947 rozhodlo rezolúciou 181/II prijať väčšinový plán UNSCOP. Hlasovalo zaň 33 členov, 13 bolo proti a 10 sa zdržalo hlasovania. Na základe uvedenej rezolúcie bola historická Palestína potrebnou dvojtretinovou väčšinou rozdelená na židovský štát s rozlohou 14 862 km², t. j. 56,47 % územia Palestíny, hoci židovské obyvateľstvo tvorilo len 31,4 % všetkého obyvateľstva, na arabský štát s rozlohou 11 286 km², t. j. 42,88 % územia, a na oblasť Jeruzalema pod medzinárodnou správou bolo vyčlenených 177 km², t. j. 0,65 % územia. Podľa tohto rozdelenia malo v židovskom štáte žiť 995-tisíc obyvateľov, z toho 498-tisíc Arabov a v arabskej Palestíne malo žiť 735-tisíc obyvateľov, z toho 725-tisíc Arabov a 10-tisíc židov. V oblasti Jeruzalema malo žiť 115-tisíc Arabov a 90-tisíc židov. V čase delenia židia vlastnili len 8,6 % pôdy v Palestíne (Hurewitz II. 1956, s. 281 – 285). Rezolúcia teda celkom očividne znevýhodňovala navrhovaný arabský štát v Palestíne.

Prvé rozhodnutie OSN o budúcnosti Palestíny sa zrodilo za neobyčajne komplikovanej medzinárodnopolitickej situácie. Pri riešení tejto zložitej otázky pôsobili mnohé veľmi silné

emocionálne faktory, ktoré sionistická propaganda dokonale využila na legalizovanie svojich neoprávnených požiadaviek. Bola to najmä povojnová vlna sympatií a súcitu so židovskými obeťami nacistického besnenia (Rácz 1983, s. 44). Sionistom sa podarilo využiť súcit i komplex viny za osudy židov v druhej svetovej vojne na egoistické presadzovanie svojich cieľov. Rezolúcia OSN bola síce pokroková svojím antikoloniálnym charakterom a uznaním práva oboch spoločenstiev žijúcich v Palestíne na sebaurčenie a nezávislú štátnosť, ale výrazne poškodila Arabov, ktorí ju vnímali ako nezaslúženú krivdu a politické násilie. Diplomacia ZSSR vychádzajúca zo zásady, že je nutné za všetkých okolností bojovať za oslabenie kolonializmu a imperializmu, teda aj v Palestíne, a že treba bojovať proti reakčným probritským kruhom v arabských štátoch náležite nezhodnotila negatívne dôsledky vzniku sionistického štátu v regióne (*Dějiny diplomacie* 1982, s. 189). Vo svojom konečnom stanovisku vychádzala z chybného hodnotenia pomeru síl a očakávaného politického vývoja na Blízkom východe. Osvojila si názor, že 1. arabský nacionalizmus je pevne pod kontrolou statkárov a kompradorskej buržoázie a že sa stal hlavnou oporou britskej politiky; 2. židovské obyvateľstvo, kultúrne vyspelejšie a značne ovplyvnené socialistickou ideológiou, bude zárukou pokrokových a demokratických premien v celom regióne.

Kým sionisti rozhodnutie OSN prijali, aj keď s mnohými výhradami (Marlowe 1959, s. 238), Arabi boli rozhodne a jednomyselne proti rozhodnutiu, ktoré prisúdilo väčšiu časť Palestíny budúcu židovskému štátu. Vo vyhlásení arabských vlád k rezolúcii sa zdôrazňovalo, že sionisti nemajú nijaký nárok na Palestínu alebo jej časť, Palestína nemôže a nechce byť náhradou za riešenie problému židov vo svete. Zásada práva na sebaurčenie národov nemôže v žiadnom prípade poskytnúť židovskej menšine privilegované postavenie voči arabskej dvojtretinovej väčšine, ako to stanovuje rezolúcia. Predstavitelia vlád štátov *Arabskej ligy* sa na konferencii v Káhire zhodli na tom, že rozdelenie Palestíny je neplatné od samého začiatku. Uzniesli sa, že prijmú také drastické opatrenia, ktoré zmari realizáciu nespravodlivého plánu na rozdelenie Palestíny a podporia práva Arabov (*Dokumenty k otázke Blízkeho a Stredného východu* 1963, s. 112 – 113). Týmto postojom však Arabi podcenili politické reality, neprihliadli na neudržateľnosť svojho (hoci spravodlivého) odporu proti rezolúcii OSN a chybné zhodnotili medzinárodnú situáciu po druhej svetovej vojne, ako aj pomer síl v samotnej Palestíne. To do značnej miery prispelo k tragédii, ktorá následne postihla arabský ľud Palestíny.

Už počas rokovania v OSN o palestínskej otázke dochádzalo v Palestíne k ozbrojeným zrážkam medzi dobre organizovanými nelegálnymi židovskými ozbrojenými zložkami, najmä *Palmach* (Úderné oddiely), *Irgun Zvai Leumi* (Národná vojenská organizácia) a *Sternov gang* (LEHI – Bojovníci za slobodu Izraela) na jednej strane a arabskými partizánmi, pričom britská mandátna správa ešte podnecovala tieto zrážky namiesto toho, aby ich tlmila (Massad 2006, s. 2 – 3). Britské vládnuce kruhy chceli vzájomné krviprelievanie využiť na to, aby dokázali OSN, že Palestína naďalej potrebuje silnú správu, aby sa predišlo židovsko-arabským masakrám. Preto britská vláda sabotovala činnosť *Komisie pre Palestínu*, vytvorenej súčasne s prijatím rezolúcie 181/II o rozdelení Palestíny, zloženej zo zástupcov Bolívie, ČSR, Dánska, Panamy a Filipín, a odmietla jej postupne odovzdávať príslušné právomoci (Hadawi 1991, s. 82; Kirk 1954, s. 259). Bola rozhodnutá ponechať si úplnú kontrolu nad Palestínou do poslednej chvíle. Vyhlásila, že zástupcom *Komisie* umožní vstup do Palestíny až dva týždne pred ukončením man-

dátu a zároveň odmietla uznať právomoc dočasných židovských a arabských vládnych orgánov počas trvania mandátu (Cattan 1988, s. 44).

Niekoľko hodín pred ukončením britského mandátu, 14. mája 1948 o 16. hodine, David Ben-Gurion na slávnostnom zhromaždení národnej rady v Tel Avive vyhlásil vytvorenie štátu Izrael (Smith 2004, s. 214 – 216; Sachar 1998, s. 269). Na druhý deň, 15. mája, ozbrojené sily piatich členov *Ligy arabských štátov* vstúpili do Palestíny a oficiálne sa začala prvá arabsko-izraelská vojna, ktorá sa zvyčajne delí na štyri fázy: 1. neoficiálna vojna od prijatia rezolúcie OSN o rozdelení Palestíny 29. novembra 1947 do ukončenia britského mandátu 15. mája 1948; 2. arabská ofenzíva od 15. mája do 11. júna 1948, prerušená prvým prímerím; 3. ofenzíva sionistov od 9. do 18. júla 1948, prerušená druhým prímerím; 4. záverečné boje od 15. októbra 1948 do začiatku roku 1949. Vodcovia štátov *Arabskej ligy* sa síce dohodli na koordinácii vojenských akcií, ale keď mali vytvoriť jednotné hlavné velenie, došlo k nezhodám (Herzog 1982, s. 22; Muzikář 1983, s. 194). Kráľ °Abdallāh formálne prevzal velenie, ale egyptské a sýrske jednotky sa mu odmietli podriaďovať, a preto sa ani nemohol realizovať jednotný postup bojovej činnosti.

Počas rokovaní v Bezpečnostnej rade OSN sa Veľká Británia usilovala zmariť izraelské územné zisky v negevskej oblasti a žiadala, aby sa súperiace strany stiahli za líniu z 15. októbra 1948. Podarilo sa jej presadiť príslušnú rezolúciu v Bezpečnostnej rade, ale nový prostredník OSN (nástupca grófa Bernadotta), Američan Ralph Bunche, jej realizáciu prekazil v spolupráci s predstaviteľmi Izraela šikovným politickým manévrom: mobilné izraelské jednotky sa stiahli, ale zostali tam posilnené pôvodné židovské kolónie, ktoré sa neskôr stali výhodnými nástupišťami na ďalší útok (Kirk 1954, s. 288).

Už 22. decembra prešli izraelské jednotky na južnom fronte znovu do útoku dôvodiac, že Egypťania sťahujú značné posily, aby uvoľnili z obkľúčenia svoju brigádu, a pritom neustále útočia na židovské osídlenia blízko hraníc (O'Ballance 1956, s. 198). Izraelská armáda zostrila obkľúčenie egyptskej brigády a ďalšie izraelské jednotky postupovali od Beršeby na juhovýchod a 27. decembra 1948 obsadili pohraničné mesto al-°Awdža. Odtiaľ izraelská motorizovaná kolóna prešla na Sinajský polostrov a dobyla mesto al-°Arš. Za tejto kritickej situácie Egypt znova žiadal pomoc od spojencov v *Lige arabských štátov*, ale márne. Veľká Británia presadila v Bezpečnostnej rade OSN 29. decembra ďalšiu rezolúciu, požadujúcu okamžité zastavenie paľby a stiahnutie sa za októbovú líniu (Kirk 1954, s. 292). No Izrael nerešpektoval ani túto rezolúciu, a tak britská vláda urobila okázalé gesto, aby pred Arabmi demonštrovala svoju dôležitosť pri obrane Egypta a 31. decembra pohrozila Izraelu, že uplatní príslušné články *anglo-egyptskej zmluvy* z roku 1936, t. j. že vojensky zasiahne v prospech Egypta, hoci Egypt o podobný zásah nestál (Al-°Aqqād 1983, s. 406). Po prezidentských voľbách si v administratíve USA uvedomili, že zisky Izraela sú dostatočné, a preto nemá zmysel ďalej zhoršovať vzťahy s Arabmi a s Veľkou Britániou. Aj vplyvné americké hospodárske kruhy mali záujem o zlepšenie vzťahov s arabskými ropnými krajinami. Začiatkom januára 1949 bolo toto stanovisko tlmočené Davidovi Ben-Gurionovi, a potom už bola cesta otvorená na rokovanie o prímerí medzi Izraelom a jeho arabskými susedmi na ostrove Rodos.

Palestínska vojna odhalila niekoľko dôležitých skutočností: 1. že nejednotný, rozhádaný arabský tábor sa ani v kritickej situácii nedokázal zjednotiť a zaplatil za to stratou Palestíny; 2. že sústredený tlak amerických židov na administratívu USA znamenal pre sionizmus nesmiernu

diplomatickú i hospodársku podporu; 3. že izraelskí vojaci väčšinou predstihovali arabských vojakov nie osobnou odvahou a statočnosťou, ale bojovou morálkou a disciplínou, lebo vedeli, že nemajú kam ustúpiť a verili, že bojujú za oslobodenie od britského koloniálneho jarma, za vytvorenie vlastného nezávislého štátu, za obranu svojej vlasti proti cudzej, Britmi riadenej invázii (Lebrecht 1984, s. 259). Neuvedomovali si (alebo si nechceli uvedomiť) skutočné korene konfliktu a v tom čase ešte málokto predpokladal, že sionistické vedenie postupne opustí ideály, za ktoré oni bojovali.

Izraelské vojská sa stiahli zo Sinajského polostrova, pásmo Gazy sa dostalo do správy Egypta a vojaci obkľúčenej egyptskej brigády, ktorí vydržali vzdorovať, sa mohli vrátiť domov so všetkými poctami nepokorených. Dohoda o prímerí s Egyptom bola podpísaná 24. februára, s Libanonom 23. marca, so Zajordánskom 3. apríla a so Sýriou 20. júla 1949. Tak sa uzavrela jedna z tragických kapitol novovekých dejín Blízkeho východu a jej výrečným svedectvom zostali státisíce arabských utečencov z Palestíny, ktorí bránili arabsko-židovskému zmiereniu. Volanie po spravodlivosti, po náprave spáchaných krívd i po odвете sa odvtedy stalo otázkou národnej cti Arabov.

V ČSR po vojne väčšina obyvateľstva so sympatiami vnímala snahy o vytvorenie židovského štátu v Palestíne najmä vzhľadom na tragický osud židov v Európe počas vojny. Aj v povojnovom Československu pôsobilo niekoľko sionistických organizácií, z ktorých niektoré vznikli už v predvojnovom období. Tie sa programovo zameriavali na vytvorenie a budovanie židovského štátu (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 17). Veľký počet organizácií a spolkov zodpovedal skutočnosti, že napriek svojej nepočtetnosti boli židia v Československu v rokoch 1945 – 1948 politicky značne diferencovaní. Názorové rozdiely medzi sionistickými organizáciami sa týkali najprv foriem zápasu o vlastný štát, neskôr jeho politického charakteru (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 18). Po februári 1948 sa v československom postoji čoraz viac uplatňovalo delenie sionizmu na pravicový a ľavicový, na kapitalistický a socialistický: organizácia Irgun a Šternova skupina boli označované za fašistické. Postoje ČSR k Izraelu a k sionistickým organizáciám čoraz viac určovali tak záujmy a názory *Komunistickej strany Izraela*, ako aj sovietske veľmocenské záujmy. Aj na pôde ČSR, hlavne v roku 1948, sa odohrával boj proti „pravícovému sionizmu“, ktorý sa potom rozšíril proti sionizmu vôbec (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 19). Na pomoc bojujúcemu Izraelu ČSR poskytla významnú materiálnu pomoc a od 20. mája do 11. augusta 1948 odletelo z letiska v Žatci 92 dopravných lietadiel rozličných typov. V rámci „žateckej akcie“ sa do Izraela prepravilo leteckým mostom spolu vyše 300 ton vojenského materiálu (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 129). Súčasťou prípravy na vojnu (v Palestíne), ktorú predstavitelia sionistických organizácií po vyhlásení židovského štátu očakávali, bol špeciálny výcvik vojakov a dôstojníkov, v prvom rade letcov, mechanikov, parašutistov, a posilnenie vlastných bojových jednotiek Hagany o útvary židovských dobrovoľníkov zo zahraničia. ČSR bola jedinou krajinou, ktorá obidve tieto požiadavky v roku 1948 splnila (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 59).

Vo výcvikovom stredisku Libavá sa od 20. 8. 1948 cvičilo v rámci akcie „Hagana DI“ vyše 1300 vojakov a dôstojníkov, štátnych príslušníkov ČSR.¹ Tí odišli tromi transportmi do Izraelu.

¹ Kódové označenie DI znamenalo „Důvěrné Izrael“.

la v prvom štvrtroku 1949. Tým sa skončila jedna časť akcie DI – výcvik vojenskej jednotky a špecialistov pre armádu nedávno vytvoreného štátu. Zároveň sa skončil zápas dvoch úplne rozdielnych koncepcií, protichodných zámerov a cieľov s touto jednotkou. Podľa komunistov mala jednotka slúžiť hlavne na posilnenie ich mocenských pozícií v budúcom židovskom štáte. Sionistické a izraelské inštitúcie sa zasa snažili vybudovať vojenský útvar a vycvičiť špecialistov, ktorí by sa zúčastnili na národnooslobodzovacom boji, obrane a kolonizácii Izraela. Tento spor pokračoval aj potom, keď komunisti so svojou koncepciou neuspeli a stál v pozadí všetkých ďalších nezrovnalostí i stretnutí medzi komunistickou mocou a predstaviteľmi sionistických inštitúcií (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 80).

Za kľúčový bod zmeny v československo-izraelských vzťahoch sa považuje výsledok parlamentných volieb v Izraeli 31. januára 1949. Komunisti v nich zaznamenali výrazný neúspech, keď získali len 3,51 % hlasov. Hoci izraelskí komunisti nerátali s rozhodujúcou prevahou v parlamente, verili, že budú mať dobrú pozíciu pri určovaní charakteru nového štátu. Ich predstavy boli od začiatku nereálne, práve tak ako nádeje českých a slovenských židov – komunistov aj vedenia bezpečnosti v ČSR na vytvorenie „socialistického Izraela“. V Prahe aj v Moskve bol výsledok volieb sklamaním. V Izraeli sa totiž čakalo volebné víťazstvo ľavicovo orientovaných strán a vývoj podobný ako v európskych „ľudových demokraciách“ v prvých povojnových rokoch. Komunisti chceli vytvoriť spoločný front, ale strana *Mapam* odmietla spoločnú volebnú kandidátku (Dufek – Kaplan – Šlosar 1993, s. 81). Vo voľbách zvíťazila pravicovo orientovaná socialistická strana *Mapai* a vládu vytvoril David Ben-Gurion. Od roku 1949 sa preto v dovtedajšom československo-izraelskom priateľstve začali prejavovať tieň a v roku 1952 už možno hovoriť o nepriateľstve. V tomto procese sa premietali medzinárodné vplyvy, hlavne spory svetových veľmocí o Blízky východ a z toho plynúce premeny sovietskej i československej politiky voči Izraelu.

2. Úloha ČSR pri dodávke zbraní na Blízky východ

Druhá svetová vojna a obdobie po nej poskytli ZSSR také politické a strategické možnosti, ktoré všetky predchádzajúce pokusy uplynulých dvoch desaťročí nedokázali zaistiť. ZSSR sa zásadne zaujímal o dva procesy: vnútorný, kde v podstate išlo o hospodársku obnovu vlastnej krajiny a povojnové rozdelenie sveta na sféry vplyvu, kde sa hlavné sovietske úvahy točili okolo upevnenia moci vo východnej Európe. Podpora národnooslobodzovacích hnutí mimo východnej Európy nebola zatiaľ na programe; takéto hnutia sa mali spoliehať na vlastné schopnosti (Behrani 1986, s. 88).

V arabských štátoch sa sovietski vodcovia zameriavali viac na diplomatické pôsobenie – priamo i v OSN – a na propagandu a s malými nákladmi robili čo mohli, aby skomplikovali život Britom a ich západným spojencom v tejto tradične britskej sfére vplyvu. Sovietska úloha v Palestíne je toho príkladom: napriek antisionistickému postoju sovietska vláda hlasovala v OSN roku 1947 za rozdelenie a roku 1948 rýchlo uznala Izrael (Hoskins 1954, s. 105; Sachar 1998, s. 270). Takto si bola istá odchodom britských vojsk z Palestíny a pokračovaním židovsko-arabského konfliktu, ktorý na neurčito bude držať Blízky východ v kvase. S prítvrdzovaním západnej

politiky v Turecku a Iráne, arabský svet poskytoval Moskve najlepšie možnosti na prenikanie do regiónu.

Významným prvkom Britmi navrhovaného povojnového blízkovýchodného systému malo byť uspokojivé urovanie palestínskeho problému, ktorý bol skôr politický ako strategický. Náčelníci štábov vyzdvihovali značnú strategickú hodnotu Palestíny ako štítu na obranu Egypta pred komunistickým nebezpečenstvom. Ešte v rokoch 1946 – 1947 sa s Palestínou uvažovalo ako s čiastočnou náhradou za Egypt a s definitívnou palestínskou vládou mala byť uzavretá zmluva na zaistenie britských vojenských základní v Palestíne (Yapp 1991, s. 399).

Aj keď náčelníci štábov považovali každé miesto za cenné, určite nikdy nepočítali s tým, že by Palestína mohla byť plnou náhradou za Egypt. Zaistenie britskej strategickej pozície v Palestíne nebolo natoľko významné ako nájdenie takého riešenia, ktoré by jednak prijali Američania a jednak by si zbytočne neznepriatelilo ostatné arabské štáty, lebo tým by sa bola realizácia Bevinovho plánu výrazne skomplikovala. V rokoch 1945 – 1946 sa Ernest Bevin úporne snažil nájsť riešenie, ktoré by podporovali USA, ale neuspel. Nebol úspešný ani pri hľadaní riešenia prijateľného tak pre židov, ako i Arabov. Clement Attlee to vysvetľoval slovami: „V Amerike niet arabských voličov, ale veľmi silný židovský elektorát a Američania majú voľby každú chvíľu“ (La Feber 1976, s. 79). V septembri 1947 Palestína pre Britániu znamenala ekonomický a strategický záväzok a britským problémom číslo jeden bola snaha o obmedzenie škôd. Preto sa Británie rozhodla vzdať sa mandátu a odmietla realizovať plán OSN na rozdelenie. Ak sa domnievala, že palestínske rozuzlenie nepoškodí jej vzťahy s arabskými štátmi a že sa jej podarí zachrániť niečo z trosiek, ak Jordánsko prevezme územia určené arabskému štátu v Palestíne, dúfala márne. Veľmi neskoro zistila, že arabské štáty sú rozhodnuté v Palestíne bojovať.

Britov isté západné kruhy často a právom kritizovali za ich údajné reakčné praktiky a za zostalú štruktúru blízkovýchodnej spoločnosti. Avšak kedykoľvek mali priamu zodpovednosť za správu nejakej oblasti, vždy jej dali tri veci: 1. väčšiu vnútornú a vonkajšiu bezpečnosť; 2. zdravé financie a 3. dobré cesty a komunikácie. Základné koncepcie a metódy využívané Britániou na Blízkom východe sa však dostali do rozporu so záujmami rozmáhajúceho sa národnooslobodzovacieho hnutia, ktoré zmarilo väčšinu britských plánov, takže roku 1949 sa vynárala otázka, ako dlho vydržia previerku praxou.

USA, Veľká Británie a Francúzsko vydali 25. mája 1950 spoločné vyhlásenie o svojich zámeroch na Blízkom východe. Toto vyhlásenie sa následne stalo známym ako *Trojstranná deklarácia* a bolo vo svojej podstate staromódnym diktátom veľmocí. Určili, že arabské štáty a Izrael musia na istej úrovni udržiavať ozbrojené sily na sebaobranu, vnútornú bezpečnosť, a na tzv. obranu regiónu ako celku. Na druhej strane boli rozhodnuté nepripustiť preteky v zbrojení a vyjadрили, že nestrpia žiadne použitie sily alebo hrozbu silou. Nadväzne, ak by boli zistili, že niektorý štát sa chystá porušiť hranice alebo líniu prímeria, okamžite pristúpia k akcii tak na pôde OSN, ako aj mimo nej, aby predišli takému narušeniu (*Dokumenty k otázke Blízkeho a Stredného východu*, s. 133 – 134).

Dňa 20. februára 1955 sa militantný sionista David Ben Gurion znovu stal ministrom obrany vo vláde Moše Šareta. Na jeho naliehanie Šarett nechotne schválil „malú operáciu s malými stratami“. Ben-Gurion splnomocnil Ariela Šarona zasiahnúť tri egyptské tábory v Gaze a vyhodiť do povetria budovu veliteľstva a čerpaciu stanicu. Na jeho rozkaz v noci 28. februára Izraelčania

uskutočnili rozsiahly útok na pásmo Gazy, kde zabili 36 egyptských vojakov a ďalších 33 zranili (Ar-Rāfi‘ī 1959, s. 14). Útok na Gazu bola vojenská akcia uskutočnená úmyselnou, nemilosrdnou brutalitou, akcia nevyprovokovanej agresie, za ktorú bol Izrael odsúdený rezolúciou BR OSN. Moše Šarett bol konfrontovaný akciou, s ktorou nepočítal, ale keď vypukol škandál, Ben Gurion zamával Šarettovi jeho súhlasom. Šarett odstúpil z funkcie a pre egyptského premiéra nastala tým nová situácia.

Útok zároveň odhalil vojenskú slabosť Egypta. Rada revolučného velenia (RRV) došla k presvedčeniu, že je nutné konať rýchle, aby sa zaistila pozícia Egypta voči Izraelu, voči Iraku, a keď bude treba aj voči Západu. Egyptská armáda bola, samozrejme, hlboko otrasená útokom, a keďže armáda bola hlavnou oporou režimu, bolo nutné niečo urobiť, aby sa obnovila jej morálka. Incident v Gaze nevyvolal vojnu, pretože egyptské ozbrojené sily boli na ňu rovnako nedostatočne pripravené ako pred revolúciou. V jednom rozhovore o päť rokov neskôr major Šalāh Sālim povedal, že Egypt mal v tom čase iba šesť letu schopných lietadiel. Tridsať ďalších nemohlo lietať, lebo Británia počas trvania rokovaní o suezskej základni zastavila dodávku náhradných dielov. Skoro 60 % egyptských tankov potrebovalo veľké opravy a munícia do tankov stačila na hodinovú paľbu (Seale 1965, s. 235).

Od tohto momentu sa priority Džamāla ‘Abdannāšira zmenili; ešte stále pevne stál za ekonomickým rozvojom Egypta, ale prvoradou úlohou sa stalo zabezpečiť vyzbrojenie Egypta bez ohľadu na zdroj. Ako uvádza M. Hajkal, útok sa chápal ako posolstvo od Davida Ben Guriona egyptskému premiérovi, že budovanie škôl, nemocníc a oceliarní neuchráni Egypt pred brutálnym susedom (Heikal 1986, s. 66). Premiér okamžite nariadil značné zvýšenie rozpočtových prostriedkov na armádu. Následne požiadal nového veľvyslanca USA v Káhire, aby u svojej vlády urgoval dodávky zbraní Egyptu, ale kladnej odpovede sa nedočkal (Heikal 1986, s. 67).

Diplomaticky zanechala izraelská akcia v Gaze veľmi nepriaznivý dojem. Vzťahy medzi Izraelom a Eisenhowerovou administratívou dosiahli najnižší bod. USA roku 1954 zašli tak ďaleko, že Izraelu prerušili načas finančnú pomoc, aby ho prinútili nepokračovať jednostranne vo veľkom vodohospodárskom projekte v demilitarizovanej zóne pozdĺž hranice so Sýriou. Prejav predstaviteľov *Štátneho departmentu* spôsobili pohoršenie, najmä keď Henry Byroade, mladý námestník ministra pre Blízky východ, pripomenul, že Zákon návratu, ktorý vyzýva židov z celého sveta, aby prišli do Izraela ako jeho občania, vyvoláva zákonité obavy jeho susedov. Podobne jeho ďalšie napomenutie, že ak Izrael chce, aby sa voči nemu správali ako k normálnemu štátu, mal by podniknúť kroky, aby sa stal viac blízkovýchodným. Takéto názory mieria Izraelu priamo do srdca, povedal Moše Šarett v knesete (FO 371/111071 from Evans (Tel Aviv), 10 May 1954). Prezident Dwight Eisenhower, hoci nebol antisemitom, podľa svojho biografu S. Ambroseho bol „pre židov nepohodlný“, nemal záujem počúvať ich stanoviská. V tom istom čase druhá supervelmoc, ZSSR, potvrdila svoju úplnú zmenu strán oproti rokom 1947 – 1948 tým, že roku 1954 dvakrát použila veto v prospech Arabov (Ambrose 1982, s. 387).

V dňoch 18. až 24. apríla 1955 sa egyptský premiér zúčastnil na konferencii afrických a ázijských krajín v Bandungu v Indonézii, kde bol uznaný význam Egypta a jeho revolúcie a ázijskí politici ako Nehru, Čou En Laj a Sukarno sa správali k nemu ako k rovnocennému. Jeho neutralizmus tu získal úplne novú dimenziu. Nadobudol presvedčenie, že je výhodné odmietnuť spojenectvo vo veľkých mocenských zoskupeniach a vytvoriť namiesto toho neutrálny arabský

blok pod egyptským vedením v spojení s inými rozvojovými krajinami v Ázii a Afrike (Nutting 1972, s. 106). Hlavne Nehru a Josip Broz Tito dokázali Džamālovi ‘Abdannāširovi dodať odvalu a posilniť jeho vnútorné presvedčenie. Nakoniec títo traja muži začali byť považovaní za zakladateľov hnutia nezúčastnenosti. V Bandungu egyptskému vodcovi naznačili možnosť nákupu zbraní z východného bloku. Egyptský premiér teda požiadal čínskeho premiéra, aby zisťoval, či by bol Sovietsky zväz ochotný predať Egyptu zbrane a Čou En Laj mu to prisľúbil (Heikal 1986, s. 69).

Ponižujúci výsledok izraelského útoku na pásmo Gazy vo februári 1955 znamenal zvrät v egyptskom postoji voči Izraelu. Až do tej chvíle bol totiž Egypt menej protiizraelsky zameraný ako iné arabské krajiny (Wint – Calvocoressi 1957, s. 58). Džamāl ‘Abdannāšir nebol ochotný zostať vojensky slabší ako Izrael a neveril, že *Trojstranná deklarácia* z roku 1950 garantujúca hranice na Blízkom východe, by bola účinne uplatnená proti Izraelu (Little 1968, s. 159). Spojencov znevýhodňoval záväzok udržiavať rovnováhu na hraniciach s Izraelom a USA navyše problém platby za zbrane. Podľa amerického zákona o vzájomnej bezpečnosti (Mutual Security Act) Egypt nemohol dostať zbrane voľne, ale iba pod podmienkou prijatia „poradnej skupiny pre vojenskú pomoc“. Okrem toho USA nechceli prijať platbu egyptskou bavnou a Egypt nemal doláre nazvyš (Monroe 1963, s. 186). Ešte v júni 1955 Egypt dostal z Británie obmedzenú dodávku zbraní, vrátane niekoľkých tankov Centurion, ktoré objednala a zaplatila ešte *wafdistická* vláda roku 1950, ale *Rada revolučného velenia* to považovala za nedostatočné.

USA, ktoré nemali dlhú históriu vzťahov s Egyptom, zaujali voľnejší a triezvejší postoj; bol však len zdanlivo menej nepriateľský. Ako bolo naznačené, počiatočný postoj administratívy Eisenhowera k revolúcii *Slobodných dôstojníkov* bol priaznivý. Kým USA nepociťovali voči Arabom žiadnu imperiálnu nostalgiu tak ako Veľká Británia a Francúzsko – považovali ju totiž za otravnú a bezvýznamnú – dúfali, že nový egyptský režim bude reprezentovať nový typ nacionalistickej, ale zároveň antisovietskej sily na Blízkom a Strednom východe. V Egypte v tom čase Džamāla ‘Abdannāšira všeobecne považovali za proamerického vo svojich záľubách a sympatiách a nadviazal dokonca úzke a priateľské kontakty s Kermitom Rooseveltom, jedným z vysokých funkcionárov CIA (Heikal 1986, s. 33). Egyptským komunistom vyčítal, že ich lojalita voči cudzej ideológii je nezlučiteľná s vlastenectvom. Jednako fakt, že hlavnými spojencami USA v antisovietskom fronte sú tie isté staré koloniálne mocnosti, s ktorými Arabi bojujú za svoju nezávislosť spôsobil, že sila neutralizmu egyptského premiéra smerovala viacej proti Západu ako proti komunistickému bloku.

Politika paktov spájala Londýn a Washington kvôli uskutočneniu základného cieľa a to bola solidarita proti ZSSR. Ten okrem svojej ideológie vlastnil raketové zbrane a jadrový arzenál. Kvôli tomu USA podporovali *Bagdadský pakt*, v ktorom videli tiež ochranu záujmov Západu a zachovanie ropy Perzského zálivu. Hoci boli proti návratu britského kolonialistického vplyvu v starej forme, predsa videli v pakte uskutočnenie svojej stratégie, najmä keby sa k nemu pridali ostatné arabské štáty a na prvom mieste Egypt. USA sa však nepridali k paktu, čo vyvolalo v Británii veľké znepokojenie. Z mnohých diskusií, ktoré o tej záležitosti prebiehali, vyplynulo, že USA majú na to vážne dôvody. V prvom rade Izrael považoval pakt za čin namierený proti sebe a Washington by mu v prípade vstupu musel dať bezpečnostné záruky, ktoré síce Londýn neodmietal (FO 371/115469, 31 October 1955), ale jeho snahy v tejto veci neuspeli. Napriek

tomu USA sa zúčastnili na práci v niektorých výboroch paktu ako výbor pre vojenské plánovanie, pre boj s podvratnou činnosťou, pre hospodársku spoluprácu a poslali svojho zástupcu do Bagdadu ako stáleho pozorovateľa. Vyjadrili svoju ochotu poskytnúť materiálnu podporu, ako venovať tanky Iraku a podporiť požiadavky Pakistanu v Afganistane (Childers 1962, s. 148; Amr 1991, s. 238).

Hoci Egypt útočil na *Bagdadský pakt* a na Veľkú Britániu za to, že sa k nemu pripojila a na USA za to, že ho podporujú, Džamāl ʿAbdannāšir ešte päť mesiacov otáľal s nákupom zbraní z východného bloku. Naďalej by bol dal prednosť možnosti získania zbraní zo Západu, ak by ich bol mohol dostať a ešte v máji 1955 v tomto zmysle rokoval s veľvyslancami Veľkej Británie a USA, žiadna z oboch veľmocí však nebola ochotná vyhovieť jeho želaniu. Vtedy Džamāl ʿAbdannāšir znovu varoval, že môže kúpiť zbrane od Sovietskeho zväzu, a keď varovanie zostalo bez odzvy, skutočne sa na ZSSR obrátil.

Ministerstvo zahraničných vecí ZSSR uverejnilo 16. apríla 1955 nótu, ktorá naznačila sovietsky vstup do blízkovýchodnej politiky. Bol to dokument mimoriadneho významu, ktorý ostro kritizoval *Bagdadský pakt* a odmietol všetky formy nátlaku vyvíjaného Spojenými štátmi a Veľkou Britániou na vťahnutie ďalších arabských štátov do tejto vojenskej organizácie, ktorá má byť rozšírením iných protisovietskych vojenských zoskupení. V nóte sa zdôrazňovalo, že ZSSR nezostane nečinný voči tejto provokácii, keďže budovanie vojenských základní na Blízkom a Strednom východe sa priamo dotýka bezpečnosti ZSSR (*Dokumenty k otázke Blízkeho a Stredného východu* s. 214 – 217). Sovietsky veľvyslanec v Káhire, Daniel Semjonovič Solod, vynikajúci blízkovýchodný expert, pokojne a trpezlivo pracoval na zlepšovaní sovietsko-egyptských vzťahov. Nevtieravo presviedčal členov RRV, že ZSSR záleží iba na tom, aby videl, že Egypt a ďalšie arabské štáty sa stávajú skutočne nezávislými od Západu. ZSSR nehodlá tieto krajiny vťahnuť do svojej sféry a hospodárska pomoc, ktorú ponúka, nie je v porovnaní so západnou pomocou viazaná na politické podmienky.

Egyptský premiér si plne uvedomoval dôvody sovietskeho nadbiehania. So svojim hlboko zakoreným antikomunizmom by bol dal prednosť získaniu pomoci zo Západu, keby ju bol mohol dostať v rozsahu, aký považoval pre Egypt za potrebný bez toho, aby porušil svoju nezávislosť. V roku 1955 Egypt naliehavo potreboval pomoc a hlavne nedostatok zbraní bol ťaživý, no šance získať ich od Západu bola minimálna (Mansfield 1968, s. 252). Na diplomatickej recepcii 19. mája 1955 na sudánskom veľvyslanectve sa veľvyslanec Daniel Solod stretol s egyptským premiérom, ktorý mu naznačil záujem o získanie sovietskych zbraní. O dva dni bol Solod prijatý na oficiálnej audiencii, kde oznámil Džamālovi ʿAbdannāširovi súhlas Kremľa (Neff 1981, s. 243).

Veľvyslanec Henry Byroade bol vážne znepokojený tým, že vo svojej práci nedosiahol hlavný cieľ, získať Egypt pre Západ. Napriek trvalej snahe sa mu nepodarilo získať americké zbrane pre egyptskú armádu, ale v tejto veci sa aj úsilie CIA vo Washingtone tentoraz ukázalo mimoriadne slabé (Burns 1985, s. 13 – 19). Egypt bol ešte stále závislý od dodávok zbraní od Britov a Francúzov. Keďže Británia a Francúzsko tajne riadili systém kontroly zbrojenia cez washingtonský výbor, rozdeľovali po troche v malých zásielkach tie množstvá, ktoré zmluvne dohodli. Navyše britskí a francúzski politici nedokázali odolať pokušeniu a využívali poskytovanie exportného povolenia na pokusy vyvíjania nátlaku na „neposlušných“ a udeľovania pokút (Jabber 1981, s. 133 – 161).

Džamāl °Abdannāšir 9. júna 1955 otvorene upozornil veľvyslanca USA, že ZSSR sa 23. mája ponúkol, že dodá Egyptu všetky potrebné zbrane a že budúci týždeň odletí do Moskvy egyptská misia (from Byroade 9 June 1955; FRUS 1955-1957, vol. XIV, s. 237-240). Henry Byroade pripomínal egyptskému premiérovi, čo dokáže komunizmus, ak je raz vpustený do domu, ale on bol presvedčený, že domácich komunistov dokáže zvládnuť tak, že nezískajú žiadnu výhodu z jeho spolupráce s Rusmi. Je pravda, že egyptskí komunisti neboli zjednotení: z troch frakcií dve viedli alebo založili židia, kým tretia *Demokratické hnutie za národné oslobodenie* (ḤADITU), ktorá podporovala spočiatku *Slobodných dôstojníkov*, sa transformovala na opozičnú *Zjednotenú komunistickú stranu Egypta* práve v čase, keď Džamāl °Abdannāšir uvažoval o tom, že sa obráti na Moskvu. Počas prvej polovice roku 1955 dal premiér poslať za mreže 750 komunistov (Beinam 1987, s. 568 – 584). „Ťažkosť v zaobchádzaní s týmto chlapíkom je to, že úprimne súhlasí s našou kritikou, že táto egyptská politiká v dlhodobom horizonte skrýva nebezpečenstvá, ale že musí v súčasnosti postupovať týmto smerom,“ hlásil Henry Byroade domov.

Keď sa veľvyslanec Byroade dozvedel, že cesta egyptskej vojenskej misie do Moskvy bola odložená, snažil sa po celé leto, v sérii čoraz zúfalejších telegramov, zaistiť súhlas Pentagonu na pomerne skromnú požiadavku na dodávku amerických zbraní Egyptu. Keď Eisenhower vrhol profesionálny pohľad na zoznam, komentoval to, že „ide o drobnosti“ (FRUS 1955 – 1957, vol. XIV, s. 274). Prezident 2. júla nariadil, že sa má vyvinúť sústredené úsilie na získanie priazne egyptského premiéra. A tak kým na jednej strane sa množili poklony na adresu Džamāla °Abdannāšira – napr. Dulles vyhlásil, že má jeho „plnú dôveru“, iní povedali, že získal svetovú povesť muža mieru, že Egypt má právo tak históriou, ako aj svojou súčasnou silou, aby bol vodcom arabských štátov – na druhej strane chýbala materializácia týchto výrokov vo forme dodávky zbraní. Pentagon oznámil, že môže dodať väčšinu predmetov na zozname, ale pripojil cenovku, ktorá bola približne taká ako celé egyptské dolárové rezervy (FRUS 1955 – 1957, vol. XIV, s. 255 – 256).

Ani Washington, ani Londýn teda nebrali problém egyptského premiéra vážne. Na vrcholnej konferencii veľkej štvorky (USA, ZSSR, Británia a Francúzsko) od 18. do 23. júla 1955 neboli problémy Blízkeho východu vôbec na programe. Keď v tom čase prišiel do Káhiry na oslavu 3. výročia revolúcie Chruščovov chránenec, šéfredaktor *Pravdy*, Dmitrij T. Šepilov, počas stretnutia s egyptským premiérom spomenul, že sa pracuje na podrobnom pláne dodávky, ale sovietske vedenie znepokojuje možnosť predčasného úniku informácií. Keby sa správa o dodávke zverejnila, Američania sa ju pousilujú prekaziť. Keby sa im to podarilo, Sovietsky zväz by bol ponížený. Dmitrij Šepilov dostal uistenie, že ak bude zmluva podpísaná, niet sily na zemi, ktorá by Egypt prinútila odstúpiť. Táto iniciatíva znamenala rozhodný posun v sovietskej politike. J. V. Stalin nikdy nemal záujem poskytnúť zbrane nacionalistom, ktorí neboli komunistami, a Nikita Chruščov vo svojich pamätiach uvádza, že Džamāl °Abdannāšir bol spočiatku hodnotený ako buržoázny diktátor latinskoamerického typu (Kyle 1991, s. 72). Zjavne to bol Josip Broz Tito, kto informoval Kremľ, že názory jeho egyptského chránenca majú do značnej miery socialistický obsah.

Henry Byroade dostal 15. augusta 1955 zaujímavú návštevu – egyptského veľvyslanca v USA, Aḥmada Ḥusajna, s ktorým egyptský premiér pravidelne konzultoval počas jeho častých, pomerne dlhých návštev vo vlasti, hoci bol bývalým ministrom z čias monarchie. Aḥmad Ḥusajn dal Američanovi veľmi podrobný prehľad svoje konverzácie s premiérom. Džamāl °Abdannāšir mu

povedal, že sa dostal do skutočných ťažkostí; dobre chápe nebezpečenstvo sovietskej nadvlády, ale od útoku na Gazu jeho kolegovia dôstojníci v *Rade revolučného velenia* a v celej armáde zúfalo žiadajú zbrane a vyšlo najavo, že šéfredaktor Pravdy, Dmitrij Šepilov (zkrátka sa stal ministrom zahraničných vecí ZSSR) počas svojej júlovej návštevy v Káhire predložil ponuku. Dmitrij Šepilov nehovoril iba o počtoch jednotlivých druhov zbraní, ale uviedol, že platba sa môže realizovať aj bavlnou, hlavnou vývoznou plodinou Egypta, ktorej sú teraz plné sklady. Ak Egypt bude súhlasiť zbrane o mesiac začnú prichádzať. To ešte nebolo všetko. Rusi vraj naznačili, že bavlnou by im Egyptania mohli splácať náklady na stavbu Vysokej priehrady na Níle pri Asuáne, v Hornom Egypte blízko hraníc so Sudánom, lebo vedia, že výstavba tohto obrovského projektu patrí k hlavným cieľom *Slobodných dôstojníkov*. Egypt potom nebude musieť voliť medzi výdavkami do hospodárstva a na zbrojenie. Vďaka ZSSR môže mať aj zbrane, aj priehradu. Aḥmad Ḥusajn apeloval na svojho hostiteľa, aby sa pokúsil dosiahnuť nejaký dramatický zvrat v politike USA, ktorý by umožnil egyptskému premiérovi získať dostatočnú podporu na odmietnutie sovietskych ponúk (Kyle 1991, s. 355 – 358).

Popoludní 19. septembra, práve keď sa britskí a americkí plánovači „projektu Alfa“² chystali sadnúť si vo Whitehalle, aby rozhýbali mierový proces na Blízkom východe prostredníctvom egyptského premiéra, *Štátny department* vo Washingtone dostal naliehavý telegram z Káhiry, že Egypt pravdepodobne prijme sovietsku ponuku, možno už nasledujúci deň. O sovietskej ponuke sa hovorilo, že jej rozsah je prekvapujúco veľký. Dullesov námestník Herbert Hoover okamžite žiadal veľvyslanca, aby varoval Egyptanov, že americká reakcia na tento krok bude tvrdá, na čo Henry Byroade odpovedal, že sa to už toľkokrát povedalo, že ďalšie opakovanie nemá zmysel. O dva dni, 21. septembra 1955, Byroade hlásil, že „včera neskoro večer mi hodnoverný zdroj oznámil, že dohoda o dodávke zbraní medzi ZSSR a Egyptom bola definitívne rozhodnutá“. Podobné hlásenie poslal ten istý deň do Londýna aj britský veľvyslanec v Káhire Humphrey Trevelyan (FO 371/113673 from Trevelyan (Cairo), 21 September 1955; *FRUS 1955 – 1957*, vol. XIV, s. 481 – 493).

Správy vyvolali obrovský poplach a zdesenie v oboch hlavných mestách. Ak to bola pravda, znamenalo to jednak koniec kontroly zbrojenia na Blízkom východe, a jednak vstup ZSSR do klubu kontrolórov zbrojenia. Harold Macmillan telegrafoval Dullesovi: „Nesmieme pripustiť, aby to pokračovalo“ (FO 371/113674 Macmillan to Makins, 23 September 1955). Prvá Dullesova myšlienka bolo znepokojenie, čo urobia Izraelčania. Obával sa preventívneho úderu v stave zúfalstva, skôr ako budú zbrane dodané.

Večer 21. septembra 1955 Humphrey Trevelyan na základe naliehavých inštrukcií žiadal prijatie u egyptského premiéra. Keď Džamāl ʿAbdannāšir dostal túto správu v sídle *Rady revolučného velenia*, bol práve v spoločnosti dvoch svojich známych z CIA vrátane plk. Kermita Roosevelta. Boli s ním už vyše troch hodín, kfmili ho „prognózami“ (hovorili prísne neoficiálne ako starí priatelia), čo ho čaká. Chceli ho dotlačiť k tomu, aby poskytol nimi pripravené verejné vyhlásenie, v ktorom „zmäkčí úder“ tým, že sa zaviazá znížiť napätie voči Izraelu. Opakovane

² Tajný plán arabsko-izraelského urovnania „Alfa“ zahŕňal kompromis pri vytýčení konečných hraníc Izraela, vytvorenie egyptsko-jordánskeho koridoru cez Negevskú púšť, zriadenie slobodného prístavu pre Jordánsko v Ĥaife, návrat časti palestínskych utečencov a odškodnenie ostatných.

potvrdil svoje želanie odvrátiť vojnu, svoju vieru v Dullesa a absolútnu nevyhnutnosť získania zbraní, ak má prežiť v úrade. V následnom telegrame svojmu šéfovi Allenovi Dullesovi, Roosevelt vyjadril zostávajúce presvedčenie, s ktorým súhlasili aj Henry Byroade a Eric Johnston, že „Nášir tu zostáva našou najväčšou, ak nie jedinou nádejou“. Obidvaja Američania odporúčali egyptskému premiérovi, aby zdôrazňoval technickú pravdu, že dohoda bola urobená s Československom – bývalým dodávateľom Izraela – a nie so ZSSR (Copeland 1970, s. 134 – 135). Keď Džamāl ʿAbdannāšir následne prijal Humpreyho Trevelyana, informoval ho, že zhruba pred desiatimi dňami Egypt podpísal zbežnú obchodnú dohodu, aby zvýšil svoju výzbroj na úroveň Izraela. Egypt ovládali Briti sedemdesiat rokov a nemá úmysel dostať sa pod nadvládu Rusov. Podľa rady CIA zdôraznil, že Egypt sa vo veci zbraní obrátil na Prahu (Trevelyan 1970, s. 29 – 30). Situácia sa ďalej skomplikovala, keď 24. septembra Dostal Eisenhower infarkt a bol na dlhší čas pripútaný na lôžko.

Dohovor so ZSSR zostal dobre skrytým tajomstvom. Dňa 26. septembra veľvyslanec USA Henry Byroade navštívil Džamāla ʿAbdannāšira a dotkol sa témy zbraní vriavac, že sa o tom v Egypte šíria mnohé chýry. Vyslovil ľútosť, že Egypt nepodpísal Dohodu o vzájomnej bezpečnosti (Mutual Security Pact) a nezískal zbrane od USA. Džamāl ʿAbdannāšir len sucho poznamenal, že „teraz je na to už príliš neskoro“ (Heikal 1986, s. 75). Dňa 27. septembra Američania získali potvrdenie, že Egypt podpísal dohodu so Sovietskym zväzom, a keďže situáciu považovali za veľmi nebezpečnú, Roosevelt sa ponáhlal z Washingtonu do Káhiry. V Egypte bolo zrejme, že správa musí byť zverejnená pred príchodom Roosevelta. Nebolo síce nič pripravené, ale Džamāl ʿAbdannāšir náhodou objavil pozvánku na otvorenie bezvýznamnej výstavy armádnej fotografie a tlač bola okamžite informovaná, že túto výstavu bude otvárať predseda vlády (Ĥamrúš 1977, s. 72). Tu premiér predniesol oficiálny prejav, kde vyhlásil, že vzhľadom na to, že Západ odmietol poskytnúť Egyptu prostriedky na obranu svojej existencie, bol práve podpísaný kontrakt na dodávku zbraní z Československa na základe bežných obchodných podmienok (Hurewitz II 1956, s. 401 – 405).

Dohoda o dodávke zbraní mala okamžitý účinok na oficiálny názor USA. Až dovtedy americká politika na Blízkom východe mala tendenciu považovať Egypt v jeho vzťahu s Britániou za národ, ktorý oprávnenne bojuje za svoje oslobodenie. Teraz došlo k závažnej zmene postoja v *Štátnom departemente*, kde nikto nechcel pochopiť egyptské aspirácie. To, čo bolo logickým vývinom predchádzajúcej egyptskej politiky, bolo pociťované ako radikálny ústup od nej (Marlove 1961, s. 90). Miera tohto politického úspechu pravdepodobne prekvapila aj samého Džamāla ʿAbdannāšira: urobila z neho osobnosť svetovej politiky. V každom prípade znamenala veľký obrat v jeho kariére – ostatní rozprávali, on bol mužom, ktorý konal a ktorý štátom Blízkeho východu konečne vrátil dôstojnosť a pocit rovnosti.

Týmto krokom sa celá, po dlhé roky budovaná štruktúra anglo-americkéj obrannej politiky na Blízkom východe zrútila. Západná koncepcia zaistenia rovnováhy výzbroje medzi Arabmi a Izraelom (správnejšie – udržiavanie vojenskej prevahy Izraela a udržiavanie Arabov pod poručníctvom Západu) vyjadrená v *Trojstrannej deklarácii*, bola narušená. Poskytovanie západnej pomoci sa zmenilo z „kyjaka“ v rukách Západu na výhodu pre Egyptanov a Arabov pri rokovaniach o poskytovaní pomoci na oboch stranách železnej opony (Monroe 1963, s. 186).

Záver

Významná úloha, ktorú zohrala ČSR svojou angažovanosťou na Blízkom východe, nebola výsledkom samostatného rozhodnutia československej vlády, parlamentu alebo ľudu. V oboch prípadoch bolo jej konanie realizáciou rozhodnutia v Moskve, ktorá poverila touto úlohou svojho spojenca a sama oficiálne zostala v úzadí. V priebehu roku 1948 Stalin rátal s tým, že nový židovský štát sa stane predmostím socializmu v rámci britskej koloniálnej ríše na Blízkom východe, preto súhlasil s rozdelením Palestíny a s podporou židov. Nikto nepopiera, že po februári 1948 sa v ČSR nič nemohlo uskutočniť bez súhlasu KSČ, ktorá musela plniť direktívy KSSZ. Postoj sa zmenil, keď po parlamentných voľbách sa Izrael otvorene prihlásil k spolupráci so Západom. V roku 1955 Kremeľ sľúbil dodať Egyptu zbrane na obranu, ktoré mu Západ odmietal, ale opäť zostal v úzadí a touto úlohou poveril ČSR. Tým sa ČSR na dlhé roky stala symbolom dobrého priateľa Arabov.

Literatúra

- AMBROSE, Stephen. *Eisenhower. The President*. London: George Allen and Unwin, 1982.
- AMR, °Abdarra'ūf. *Tārīḥ al-°alāqāt al-miṣrīja al-amrīkīja, 1939 – 1957*. [Dějiny egyptsko-amerických vzťahov]. Káhira 1991.
- AL-°AQQĀD, Ṣalāḥ. *Al-Mašriq al-°arabī al-mu°āšir*, [Súčasný arabský východ]. Káhira: Maktaba al-andžlū al-miṣrīja, 1983.
- BEINAM, Joel. „The Communist Movement and Nationalist Political Discourse in Nasirist Egypt“. In: *Middle East Studies*, Autumn 1987.
- BEHBEHANI, Hashim S. H. *The Soviet Union and Arab Nationalism, 1917 – 1966*. London and New York: KPI, 1986.
- BERNADOTTE, Folke. *To Jerusalem*. London: Hodder and Stoughton, 1951.
- BICKETON, Ian J. and KLAUSNER, Carla L. *A History of the Arab-Israeli Conflict*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson, Prentice Hall, 2007.
- BURNS, William J. *Economic Aid and American Policy Toward Egypt, 1955-1981*. Albany: Suny, 1985.
- CATTAN, Henry. *The Palestine Question*. New York: Croom Helm 1988.
- COPELAND, Miles. *The Game of Nations. Amoralitý of Power Politics*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- CRUM, Bartley. *Behind the Silken Curtain*. New York: Simon and Schuster, 1947.
- Dokumenty k otázce Blízkého a Středního východu*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1963.
- DUFEK, J. – ŠLOSAR, V. „Československá materiálně technická pomoc Izraeli“. In: DUFEK, J. – KAPLAN, K. – ŠLOSAR, V. *Československo a Izrael v letech 1947 – 1953*.
- FINKELSTEIN, Norman G. *Image and Reality of the Israel-Palestine Conflict*. London: Verso, 2003.
- FISHER, S. N. – OCHSENWALD, W. *The Middle East. A History*. Diel II., New York: The McGraw-Hill Companies Inc., 1997.
- Foreign Office: FO 371 – General Political Correspondence. In: Public Record Office, Kew, Surrey, United Kingdom.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), Washington, DC. Volume XIV (1955 – 1957): The Arab-Israeli Dispute, 1955.
- HADAWI, Sami. *Bitter Harvest. A Modern History of Palestine*. New York, Olive Branch Press, 1991.
- ḤAMRŪŠ, Aḥmad. *Qiṣṣat tawrat 23 jūlijū*. [Príbeh revolúcie 23. júla]. Bejrút: Al-mu°assasa al-°arabīja li-d-dirāsāt wa-n-našr, 1977.
- HEIKAL, Mohamed. *Cutting the Lion's Tail. Suez Through Egyptian Eyes*. London: Andre Deutsch, 1986.
- HERZOG, Chaim. *The Arab-Israeli Wars. War and Peace in the Middle East*. New York: Random House, 1982.

- HOSKINS, Halford L. *The Middle East. Problem Area in World Politics*. New York: Macmillan Company, 1954.
- HUREWITZ, J. C. *Diplomacy in the Near and Middle East. Diel II. A Documentary Record, 1914 – 1956*. Princeton, New Jersey: D. Van Nostrand Company, Inc., 1956.
- CHILDERS, Erskine B. *The Road to Suez. A Study of Western-Arab Relations*. London: Macgibbon and Kee, 1962.
- JABBER, Paul. *Not by War Alone. Security and Arms Control in the Middle East*. University of California Press, 1981.
- KAPLAN, K. „Československo a Izrael v letech 1947 – 1953“. In: DUFEK, Jiří – KAPLAN, Karel – ŠLOSAR, Vladimír. *Československo a Izrael v letech 1947 – 1953*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakladatelství Doplněk, 1993.
- KHATER, Akram Fouad. *Sources in the History of the Modern Middle East*. Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2004.
- KIMCHE, Jon. *Seven Fallen Pillars. The Middle East, 1945 – 1952*. London: Secker and Warburg, 1953.
- KIRK, George. *The Middle East 1945 – 1950*, London: Oxford University Press, 1954.
- Kolektív. *Dějiny diplomacie, 1945 – 1960*. Praha: Svoboda, 1982.
- KYLE, Keith. *Suez*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1991.
- La FEBER, Walter. *America, Russia and the Cold War*. New York: Wiley, 1976.
- LAQUEUR, Walter Z. *The Soviet Union and the Middle East*. London: Routledge and Kegan Paul, 1959.
- LEBRECHT, Hans. *Palestinci. Dějiny a přítomnost*. Praha: Svoboda, 1984.
- LENCZOWSKI, George. *The Middle East in World Affairs*. New York: Ithaca, Cornell University Press, 1957.
- LÉONARD, L. Larry. *The United Nations and Palestine*. New York 1949.
- LILIENTHAL, Alfred M. *Sionismus*. Praha: Orbis, 1989.
- LITTLE, Tom. *Modern Egypt*. London: Ernest Benn Ltd., 1968.
- LOUIS, W. R. *The British Empire in the Middle East, 1945 – 1951. Arab Nationalism, the United States, and Postwar Imperialism*. New York: Oxford University Press, 1998.
- MAHLER, Gregory S. and MAHLER, Alden R. W. *The Arab-Israeli Conflict. An Introduction and documentary reader*. London and New York: Routledge, 2010.
- MANSFIELD, Peter. *The Arabs*. London: Penguin Books, 1968.
- MARLOWE, John. *The Seat of Pilate. An Account of the Palestine Mandate*. London: The Cresset Press 1959.
- MARLOWE, John. *Arab Nationalism and British Imperialism. A Study in Power Politics*. London: The Cresset Press, 1961.
- MASSAD, Joseph A. *The Persistence of the Palestinian Question. Essays on Zionism and the Palestinians*. London and New York: Routledge, 2006.
- MILTON-EDWARDS, Beverley. *The Israeli-Palestinian Conflict. A people's war*. London and New York: Routledge, 2009.
- MONROE, Elizabeth. *Britain's Moment in the Middle East, 1914 – 1956*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1963.
- MUZIKÁŘ, Josef a kol. *Palestinská otázka. Vznik a vývoj do konce první arabsko-izraelské války v roce 1949*. Praha: Academia, 1983.
- NEFF, Donald. *Warriors at Suez. Eisenhower Takes America into the Middle East*. New York: Simon and Schuster, 1984.
- NUTTING, Anthony. *Nasser*. New York: E. P. Dutton and Co., Inc., 1972.
- O'BALANCE, Edgar. *The Arab-Israeli War 1948*. London: Faber and Faber, Ltd., 1956.
- PAPPE, Ilan. *A History of Modern Palestine*. New York: Cambridge University Press, 2006.
- POLK, W. – STAMLER, D. – ASFOUR, E. *The Struggle for Palestine. Backdrop to Tragedy*. Boston 1957.
- RÁCZ, Juraj. *Palestína včera a dnes*. Bratislava: Pravda, 1983.
- Ar-RĀFĪ, ʿAbdarrahmān. *Īwrat 23 jūlijū 1952*. [Revolúcia 23. júla 1952]. Káhira: Maktabat an-nahḍa al-mišrija, 1959.
- SACHAR, Howard L. *Dějiny státu Izrael*. Praha: Regia, 1998.
- SACHER, Harry. *Israel. The Establishment of a State*. New York: British Book Centre, 1952.
- SEALE, Patrick. *The Struggle for Syria. A Study of Post-War Arab Politics, 1945 – 1958*. London: Oxford University Press, 1965.

- SHLAIM, Avi. *The Iron Wall. Israel and the Arab World*. London: Penguin Books, 2001.
- SMITH, Charles D. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict. A History with Documents*. Boston, New York 2004.
- SYKES, Christopher. *Cross Roads to Israel*. London: Collins, 1965.
- TERNER, E. *Dějiny státu Izrael*. Praha: Kora, 1991.
- The USSR and the Middle East (Problems of Peace and Security)*. Moskva 1972.
- TREVELYAN, Humphrey. *The Middle East in Revolution*. London: Macmillan, 1970.
- TYLER, Patrick. *Fortress Israel. The Inside Story of the Military Elite who Run the Country – and Why They Can't Make Peace*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012.
- WILLIAMS, Francis. *Ernest Bevin. Portrait of a Great Englishman*. London: Hutchinson, 1952.
- WINT, Guy – CALVOCORESSI, Peter. *Middle East Crisis*. London: Penguin Books, 1957.
- YAPP, Malcolm. *The Near East since the First World War*. New York: Longman, 1991.